

SZÉCHENYI 2020

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00010

A helyi identitás és kohézió erősítése Polgárdi térségében

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

Füle története a kezdetektől a XVIII. századig

Füle Fejér megye egyik legrégebb települése. Székesfehérvár város környékéhez tartozik.

Szalagtelkes település Nyugat-Mezőföld északi részén, a község központi belterülete (102 ha) a Kőhegy délnyugati lábánál fekszik, 173 m tengerszint feletti magasságban. Egész területe a szomszédos Polgárdi határához hasonlóan gyengén felboltozódott pannóniai táblarögből és ókori kőzetekből épült hegységmaradványokból áll.

Területén, akárcsak Polgárdi határában az ókor végén és a középkorban (földtörténeti korokról van szó) kristályos hegyvonulat volt a felszínen, amely az új harmadidőszak végén összetöredezve lesüllyedt, s felszínét üledékes tengeri kőzetek fedték el. A tengerfenék a pliocén végén vált ismételtén szárazulattá. Az agyagos, homokos medenceüledékekből álló pannóniai táblarög kiemelkedése idején a felső pliocénben és az alsó pleisztocénben a Keleti-Bakony vidékéhez csatlakozott, s Délkelet felé gyengén lejtősödő felszínét a hegységből leszakadó vizek erodálták.

A hosszantartó eróziós periódusokban felszínéről több száz méter vastag üledékes takaró pusztult le. Az üledékes takaró lepusztulásával kapcsolatban exhumálódtak és kerültek a felszínre a község felett dombszerűen felmagasodó ókori rögök is. Az eróziós tevékenységnek a Sárrét új pleisztocén lesüllyedése vetett véget. Erre az időre a község határ a völgyelésekkel felárkolt, helyenként kavicsal fedett letarolt felszínre alakult. Az újpleisztocénben a Sárrét süllyedésével egyidejűleg a letarolt táblarög középső része (Füle—Jenő) közötti vízváltó hát) összetöredezve gyengén felboltozódott, déli része pedig délkeleti irányba lebillent, A jégkorszak végén a folyóvízi eróziós tevékenységet löszképződés váltotta fel, s az erodált és felárkolt tábla felszínén foltos, rongyos lösztakaró képződött. A löszképződés után a posztglaciálisban és a holocénban a táblarög formálásában a felszínt felületileg leöblítő eróziós folyamatoknak volt a legnagyobb szerepük.

A domborzat mai képe sokban hasonlít Polgárdi környékéhez. A ki billent és helyenként löszrel fedett táblarög felszínéből ókori kőzetekből (kvarcfillit, konglomerát, félig kristályos mészkő) állórögök (Kőhegy 228 m, Belátóhegy 241 m) emelkednek ki

szigetszerűen, és adnak élénkebb jelleget a tájnak. A 40—50 m viszonylagos magasságban emelkedő rögöket gyűrődéses és töréses szerkezet jellemzi.

A község mérsékelten meleg, mérsékelten száraz, enyhe telű éghajlatát többnyire derült napfényes időjárás (a felhőzet évi átlaga 52—55%, a napsütés évi összege 2000 óra felett), tartós nyári meleg (július középhőmérséklete 21,0—21,3 °C, nyári félév középhőmérséklete 17,0—17,5 °C) viszonylag enyhe tél (január középhőmérséklete —1,5, —1,6 °C) és mérsékelt évi csapadék (560 mm) jellemzi.

Vízháztartása a kevés csapadék és a nagy párolgás következtében mérsékelten veszteséges (évi vízhiány 75—100 mm) s ez gyér vízhálózatának időszakos jellegében is megmutatkozik. A vízzáró, agyagos kőzetviszonyok miatt, a község terület e felszín alatti vizekben sem bővelkedik.

Mezőgazdasági területeit túlnyomóan pannóniai agyagon, vagy pannóniai agyagos üledékekkel kevert, löszös felszínen kialakult réti csernozjom borítja. Talajtakarójának jelentős része gyengén, illetve közepesen erodált. Egykori zárt erdőállományát ma már csak néhány hektár mesterséges erdő képviseli.

A község neve puszta személynévből keletkezett magyar névadással. A Fülöp személynév kicsinyítőképzős alakja. Károly János a Fejér megyei besenyő eredetű települések között említi. A Sárvíz vidékén megtelepített besenyőkről a XII. századtól kezdve vannak írásos adataink. Győrffy György véleménye szerint a besenyőket Géza fejedelem Koppány országrészének elzárásakor telepítette le: a besenyők és más segédnépek általában határőri szolgálatot teljesítettek, e területen nincs országhatár, legfeljebb Koppány Somogyországának határa. A besenyő eredetű települések között említi a községet egy 1931-ben készült munka is. 1346-ban Gergely, a besenyők bírása bizonyítja, hogy Örsi Gergely fia Miklós által Genepse és fiai, továbbá Füle öccse Jakab elleni pert elhalasztotta.

Első írásos említése 1257-ben történik egy oklevélben, amely szerint Szent István korában az Úrhida város szomszédságában levő Villa Fyle nevű falu a veszprémi püspökség birtoka. Ez az oklevél egy számjegy kivételével pontos másolat a Szent István 1009-ben kiadott adománylevelének.

1333-ban már plébániás hely. Templomát Keresztelő Szent Jánosról nevezték el. A török hódoltság utáni barokk átépítése gótikus nyomokat őriz. Ez az a templom,

melynek használata az 1750-es években komoly viharokat kavart. Nincs adatunk arra, hogy Füle meddig volt a veszprémi püspökség birtoka. A török hódoltságot megelőző századokból ránkmaradt hely- és személynevekből arra következtethetünk, hogy ekkoriban több kisebb település állott a jelenlegi község helyén.

1340. május 5-én Pál országbíró bizonyította, hogy Laczk fia István és Bakaji László fia István, fia Tamás a Fejér megyei Kysphyle és Zylaagh (talán Csajág?) birtokáért folyó perben kiegyeztek.

1368. április 13-án a székesfehérvári keresztesek konventje királyi parancsra megjárta a fehérvári káptalan Nagfyle birtokának határát, és a határjárásról jelentést tett Nagy Lajos királynak. E jelentés számos helytörténeti érdekességet tartalmaz. A Nagfylével határos helységek között szerepel nobiles de Zernyebakonya, mely minden bizonnyal azonos a később Nádásdladány határához tartozott Ernyebakony nevű pusztával, mely 1368-ban még falu lehetett és nemesek lakták. Figyelemre méltó egy másik elnevezés is: via de possessione Wepsen versus Albam. (Wepsen faluból Fehérvár felé vezető út.) Itt mint későbbi adatok is alátámasztják Lepsényről van szó.

1526.: Villa Wepsin, 1590.: Lepsin aliter (más néven) Wepsin. Ugyanebben a jelentésben szerepel még possessio Fyle, mely a fehérvári prépost birtoka.

1368-ban tehát Nagfylét a fehérvári káptalan, possessio Fylét pedig a fehérvári prépost birtokolta.

A XIV. és XV. századi források azonban arra mutatnak, hogy a fehérvári káptalan és prépost mellett más birtokosok is voltak itt. 1416-ban egy hatalmaskodási ügyben Zsigmond király által elrendelt vizsgálatban Fylei György névvel találkozunk.

1413. június 7-én Rozgonyi Simon országbíró, Csapy András, és mostoha fiai, László és Albert által, Kisfylei László özvegye ellen Kisfyle és Szentmárton birtokba iktatásának ellentmondása miatt indított pert, királyi parancsra elhalasztotta.

1443-ban egy I. Ulászló által elrendelt vizsgálatban Zenthmartonfylei Benedek diák királyi emberként vett részt. 1543-ban — Fehérvár elestének évében — Fyle és Kisfyle helységekét írták össze. Fyle a fehérvári káptalan birtoka volt, benne 32 porta, 1 bíró és 9 pusztá telek. Kisfyle a fehérvári prépost birtoka 12 portával, 1 bíróval, 7 szegénnyel és 4 pusztá telekkel.

A fentiek alapján tehát a következő megállapításokat tehetjük: a XIV., XV. és XVI. században Nagyfyle, Kisfyle, Szentmárton, Zenthmártonfyle helynevek voltak a későbbi Füle község helyén. (A török után elvéve felbukkan még Nagyfüle, Kisfüle, és topográfiai névként Szentmártoni erdő.) 1543 után kb. 1 évszázadon át a birtokosok között csak a fehérvári káptalan és a fehérvári prépost nevével találkozunk.

1616-ban Tar János fülei lakos azt vallotta, hogy Fülének harmada — ahol ő maga is született — a fehérvári préposté, két része pedig a fehérvári káptalané volt. 1639-ben a község már a veszprémi káptalan tulajdonában volt. (A többi birtokosok nevével a hódoltság alatti és utáni időkben többé nem találkozunk.)

1543-ban Fehérvár elestével elkezdődött a török hódoltság másfél százados korszaka. Az ismétlődő hadjáratok, portyák a megye nyugati területeit kevésbé sújtották. Füle község a megye sok más falvához viszonyítva, viszonylag könnyebben vészelté át a hódoltság korszakát, és mindvégig lakott helység maradt.

1647-től a hódoltság megszűnéséig, pontosabban Fejér vármegye újjá szerveződéséig (1692-ben) Fülét Veszprémből igazgatták és lakói mint azt Veszprém vármegye 1727-ben kelt átirat a bizonyítja, a közterheket is viselték. A korábbi felfogástól eltérően az derül ki, hogy a község már 1552-től szerepel a veszprémi dicális összeírásokban.

A községnek 1549-ben 10, 1550—1553-ban 9, 1557-ben 1, a bírónak átengedett, 1 szegény szeren való, 2 elhagyott és 10 adózó portáját, 1564-ben 10 adózó és 3 elhagyott portát, tovább á 3 zsellért, 1576-ban 32 adózó, 1578-ban 24 adózó, 1626-ban, 1635—1636-ban 2 adózó, 1647-ben 3 adózó portáját írták össze.

1557-ben Palota várának tartozékként 10 portája volt: 2 elhagyott és 1 szegény.

1569-től 1588-ig Veszprém várának tartozéka. Egy 1572-es összeírásból ismerjük a fülei jobbágyok korabeli szolgáltatásait. Eszerint Szent György-napra censusként fizettek 14 forint 18 1/2 dénárt, Szent Mihály - napra ugyanennyit. Adtak húsvétkor 227 tojást és 28 1/2 dénárt, karácsonykor 57 kappant, 2 szalonnát és 1 vágómarhát. Terményeikből tizedet adtak és robottal is szolgáltak.

Ebből az összeírásból megtudjuk, hogy ekkor már szőlőtermelés folyt a községben. Az úrbéres szőlőket részben helybeli, részben nem helybeli lakosok művelték meg.

Bortermésükből kilencedet adtak a nem helybeliek, ezen kívül adtak még 1 kappant és 1 mérő zabot.

E zűrzavaros korszakban csak fokozták a lakosság szenvedéseit a hatalmaskodások és erőszakos földfoglalások. Ezek egyik főszereplője a fehérvári polgároknak is sok gondot okozó Podmaniczky János volt. Podmaniczky Zápolya János király eltemetése után a fehérvári káptalan fülei, attyai, csóri, szentmihályi és sági birtokait erőszakosan elfoglalta és haszonélvezte. Később, mint Fehérvár történetéből ismeretes, Podmaniczky a töröktől fenyegetett város mellé állt, és az elfoglalt javakat a káptalannak visszaadta. A fehérvári káptalan Podmaniczky Jánost és testvérét, Rafaelt, velük együtt Mladozky János palotai várnagyot a következmények alól mentesítette.

1653-ban Szabadbattyán és Polgárdi lakosai a fehérvári Kurt Amhát béget és Musztafa olajbéget alispánnak és szolgabírónak „választották”, és közreműködésükkel elragadták a veszprémi káptalan fülei birtokának jelentékeny részét. Gorub Ferenc címzetes püspök Batthyány Ádámmal írott levelében tett panaszt a történetek miatt és kilátásba helyezte, hogy . . . „leszen arra gondunk, hogy ha valakit ott megkaphatunk, megfogadtassék és meghadózzék.”

A földfoglalás nem alkalmi hatalmaskodás volt, hanem a török hódoltság megszűnése után is sok évtizedes vita, tanúvallatás és tiltakozások forrása.

A török hódoltság idején új jelenség volt a község életében a reformáció elterjedése és csaknem az egész fülei lakosság a református hitre tért át. Erről részletesebben kell szólni, mert a vallási torzsalkodások, sőt, időnként heves összecsapások szinte a legutóbbi időkig rányomták bélyegüket a község életére. A vallási megosztottság mögött egyéb fontos tényezők is meghúzódtak.

A reformáció terjedésének kezdetéről teljesen megbízható adataink nincsenek. Thury Etele ezzel kapcsolatban a következőket írta: „A Sió és Sárvice között a református vallást követő Enyingi Török család bírván az ő példájukat követvén, csakhamar itt is az evangéliumi vallást vették be.”

A fülei református lelkesi hivatal jelenleg használt bélyegzőjén 1530-as évszám látható. E bélyegző láthatóan egészen újkeletű, mégis elképzelhető, hogy egy korábbi

elveszett vagy használatból elkopott pecsét helyett készült, ezért valószínű, hogy az 1530-as évszám nem véletlen műve.

Csaknem bizonyosra vehető, hogy a reformáció elterjesztésében szerepe volt a korábban lutheri, majd kálvini tanokat valló Dévai Bíró Mátyásnak, aki az 1530-as években Kádártán (Veszprém m.) működött. A község templomát valószínűleg már a XVI. században a reformátusok vették birtokukba. A XVI. századi vallási viszonyokra utaló más adatunk nincsen, de a XVII. században egészen a török kiűzéséig nyomon követhető a ref. egyházközség zavartalan működése.

1629-ben a Dunán inneni Németújvári püspökséghez tartozó veszprémi ref. egyházmegye területén a jelenlegi Fejér megyéhez tartozó községek közül a következők voltak: Lepsény, Füle, Ladány, Enying, Mór, Szentgyörgy

Az 1640. június 19-én tartott köveskúti zsinaton készült jegyzőkönyvben a távolmaradottak között szerepelt Székely Péter fülei lelkész neve. Az 1643-ban tartott csöglei zsinaton a fülei lelkész nem vett részt.

Az 1654. június 30-án tartott pápai zsinaton Jeges István fülei lelkész volt jelen.

Az 1657. május 24-én tartott pápai zsinat jegyzőkönyvének tanúsága szerint a fülei ref. lelkészi állás ekkor üresedésben volt.

1674-ben a pozsonyi kamarához küldött jelentésben a következőket olvashatjuk: „A fülei prédikátornak vagyon Berény hegyen egi hold szőleje pincéstül (pincével) maga keresminye (keresménye)”.

Egy 1684-ben felvett tanúvallomás szerint mikor a török Bécs alá ment (1683-ban), a templom a reformátusok kezén volt. Kétségtelen, hogy a protestantizmus terjedését a török hatalom eltűrte és nem gátolta. A protestáns prédikátorok e súlyos időkben a sokat szenvedő lakosság támaszai, szellemi vezetői voltak. A zsinatokon való részvételük a török által meg nem szállt országrésszel való kapcsolattartásának egyik formája volt. A reformáció terjedése nem csupán Fülén, hanem egész Fejér megyében a katolikus egyház kárára változtatta meg a vallási viszonyokat. A török kiűzése után a katolikus egyház a Habsburgok támogatásával igyekezett kárpótolni magát veszteségeiért. Ez a tevékenység egyik forrás a volt azoknak a sérelmeknek, amelyek a Rákóczi-szabadságharcot kiváltották, és egyáltalán nem véletlen, hogy a megye

magyar származású paraszti lakói a fejedelem mellé álltak, aki katolikus létére a vallási toleranciát (türelmet) helyezte előtérbe.

Füle népe, mint utaltunk rá, viszonylag olcsón úszta meg a török időket. 1688-ban a királyi hadak visszafoglalták Székesfehérvárt, ezzel együtt a vármegye területe is felszabadult, de mint új szerzemény, kamarai igazgatás alá került. A veszprémi káptalannak nem okozott nehézséget birtokjogának igazolása. Az 1702. évi birtokösszeírásban Füle és Kisfüle a káptalan birtokaként van feltüntetve.

A község helyzetéről a török kitakarodása után készített feljegyzések nyújtana k képet. Az 1696-ban készített kamarauradalmi összeírás a községet, mint a veszprémi káptalan birtokát regisztrálta. A török időkben a kettős adózás érvényben volt. A lakosság keresztény földesurának fizetett 24 forint 50 dénár készpénzt, és megadta neki a kilencedet minden terményéből. Ugyanakkor a szultánnak, mint a helység földesurának a jobbágytelkek után cenzusként fizettek összesen 73 forint 50 dénárt. Évi külön cenzusként fizettek 5 forint 88 dénárt, adtak évente 20 szekér szénát, 49 szekér tűzifát, továbbá 1 vágómarhát 10 forint értékben. Megadták minden terményükből a tizedet és szükség szerint kötelesek voltak teljesíteni a gratuitus labort is.

Az összeírás további része a község népességére és gazdasági viszonyaira nézve nyújt értékes adatokat. A kamarai összeíró által feljegyzett adatok szerint Fülén 1696-ban összesen 41 subditus élt. Közülük 32 telkes jobbágy, 9 pedig házas zsellér volt. Rajtuk kívül élt itt még 12 más házánál lakó zsellér, mindegyikük más-más subditus családnál lakott.

A 32 telkes jobbágy telekállománya a következő megoszlást mutatta: egész telkes 21, féltelkes 3, negyedtelkes 8. (Meg kell jegyezni, hogy a kamarai összeírások az állatvagyon alapján különböztették meg az egész-, fél- és negyedtelkeseket, az egy jobbágycsalád által használt földterület nagyságáról nem gyűjtöttek adatokat.)

A fentebb felsorolt adatok alapján a kamarai összeíró azt a megjegyzést tette, hogy Fülén a jobbágyok kezén lévő összes telekállomány 24 egész és 1 fél sessiót tett ki.

A 43 — a későbbiekben név szerint is felsorolt — telkesjobbágnak volt összesen 83 gyermeke. (51 fiú és 32 leány, a családi adatok megállapításánál az összeíró a házas zselléreket is beszámította, így jön ki összesen 43 család.)

Igavonó állatuk csak a telkes jobbágyoknak volt, a házas zselléreknek nem. Lova volt összesen 21 telkes jobbágynek 49 db (megosztás 1—6 db-ig), ökre volt 22 jobbágynek, összesen 109 db (megosztás 1—9 db-ig). Növendékmarmhája volt 15 subditusnak, a házas zsellérek között is volt, akinek szintén volt ilyen állata. Tehene 32 subditusnak volt (köztük 2 házas zsellérnek) összesen 51 db (megosztás 1—4 db-ig). Birkatartással 9 jobbágy foglalkozott, 1-nek volt 10 db, 5-nek volt 20—20 db, 1-nek volt 16 db, 1-nek 25 db és 1-nek 70 db birkája volt. Sertést tartott 17 subditus, összesen 38 db sertésük volt (megosztás 1—6 db-ig).

Méhészkedéssel 20 subditus foglalkozott, a községben összesen 42 méhkas volt (megosztás 1—10 kasig).

A növénytermesztésről az összeíró azt jegyezte fel, hogy a subditusok fő terményei a búza, az árpa és a köles volt. A jobbágytelkekhez rét is tartozott, a telek nagyságától függően 1—8 kaszásnyi rét terület.

Ezek után az összeíró a jobbágyok akkori szolgáltatásait sorolta fel. A telkes jobbágyok minden egész telek után fizettek évente 3 Ft censust (valószínűleg az összes telkesek évi censusáról van szó).

Kötelesek voltak évente 52 nap igásrobotot teljesíteni. A házas zsellérek évenként 50 dénár censust fizettek, és 52 nap gyalogrobottal tartoztak. A 12 hazátlan zsellér egyenként évi 9 nap robotra volt kötelezve. A felsorolt telekállományon kívül volt a községben 1 egész és 24 fél puszta telek is, egész telekre átszámítva összesen 13 sessio. Minthogy a jobbágyok a puszta telkeket is megművelték, fizettek utána egésztelkenként évente 1 forint 50 dénár censust.

A pénzbeli szolgáltatás és a robot mellett minden terményeikből a veszprémi káptalannak, mint földesuruknak, megadták a kilencedet. (Az egyházi tized beszédésének joga a fehérvári prépostságot illette meg.)

A kocsmáltatást és a mészárszéktartást a földesúr gyakorolta. Az egész helység köteles volt külön szolgáltatásként a földesúrnak 40 mér ő zabot adni.

A falu határához 40 holdas földesúri erdő is tartozott. Ez azonban inkább cserjés, mint erdő, és csupán tűzrevaló fát lehetett belőle kitermelni. Található volt a falu határában egy 3 fertályos darab földesúri szőlő, ez azonban a kamarai összeíró szerint elpusztásodott állapotban volt.

A fenti részletes községképet részben kiegészíti, részben ellentmond annak néhány más forrás (az ellentmondásos adatok valószínűleg a török utáni esztendőök még bizonytalan viszonyainak következményei). Egy szintén 1696-ban készült összeírás szerint volt Fülén lakott féltelek 35, 9 zsellér, 1559 mérőnyi szántó, 236 fossor szőlő.

1702-es adatok szerint a földesúr maga a török császár volt. Szántóföldje jó minőségű, a kaszáló kevés. Valószínűnek kell tartanunk, hogy az 1696 óta eltelt években szőlőtelepítés folyt, mivel az 1702-ből származó forrás szerint 2 szőlőhegye volt, n v szerint Kyhegy (Kőhegy) és Csóhegy (Sóhegy). A szőlőterület nagysága 600 fossor, a legelő kevés. Ez az összeírás említést tesz a helység templomáról. „Habet templum sed plane desertum.” (Van temploma, de nagyon elhanyagolt.)

Ha a török valamelyest megkímélt e a községet, egyáltalán nem mondható ez el a hű keresztény Habsburgok katonáiról. 1692-ben — 4 évvel Fehérvár felszabadítása után — Füle, Polgárdi, Enying és Lepsény lakói drámai hangú beadványban fordultak I. Lipót császárhoz, hangoztatván, hogy a császári csapatok által okozott felmérhetetlen károk arra kényszerítik őket, hogy lakóhelyüket tömegesen elhagyják, és így e terület művelőitől megfosztva, üressé, pusztává válik.

Egy a XVIII. század elejéről származó forrás utal is arra, hogy többen elhagyták a községet. „Azelőtt 40 lakott ház volt, most csupán 20.”)

A császári katonaság a templomot a reformátusoktól elvette, plébánost hozott be, aki a templom tornyát restauráltatta.

A különféle sérelmek hatására 1703-ban az ország északkeleti vidékein elindult a Rákóczi-szabadságharc, amely a következő évben Fejér megyét is elérte. Rákóczi kurucjai a tényleges vallási viszonyokat figyelembe véve, a templomot visszaadták a fülei protestánsoknak.

A szabadságharc idején Füle a Sárvíztől nyugatra megszerveződött kuruc vármegyéhez tartozott. A kuruc vármegye népe a gyakran forgandó hadi szerencse ellenére mindvégig kitartott a fejedelem mellett.

Súlyos csapást jelentett a Rákóczi-szabadságharc végén kirobbant nagy pestisjárvány. A járvány és egyéb okok következtében Fülén 215 személy vesztette életét.

Látható, hogy a török kiűzése a község lakói számára korántsem hozott nyugalmat. 1715—1720 között az 1696-ban összeírt lakosoknak csupán 70—80%-a élt Fülén. Hogy az eltűntek hová lettek, nem lehet pontosan megmondani.

Már a XVII. század végén fellángoltak a polgárdiak emlékezetes földfoglalásától eredő határviták. Eszterházy Pál nádor Kismartonból 1697. május 22-én a következőket írta Fejér vármegye közönségének: „Nemes veszprémi káptalan panaszképpen reprezentálta előttünk, hogy a polgárdiak a törökhöz folyamodtak, és a káptalan földjéből jelentékeny részt a törökkel elfoglaltattak.” A nádor utasítást adott a határok kiigazítására. Ugyanilyen tartalmú kérelemmel fordult 1698-ban Kecskeméti Mihály, Miskey alispánhoz írott levelében.

A két község közötti határviták ezt követően is évtizedeken át tartottak. 1757-ben Kozorics Ferenc veszprémi kanonoknak a káptalan nevében tett panaszára, mely szerint a polgárdi lakosok Füle határában a vármegye tilalma ellenére fát termelnek ki a két falu közötti vitás területen lévő erdőben, a közgyűlés megbízta az illetékes szolgabíró, hogy mindkét uradalom megbízottjainak jelenlétében hajtson végre helyszíni szemlét, a vitás területet jól látható jelekkel zárja le, a kérdés jogi úton való eldöntéséig ott a fakitermelést tiltsa meg. (A legeltetést azonban engedélyezheti.) Ez megtörténvén, mindkét földesúr ügyvédjei tiltakozást jelentettek be.

A határkérdés azonban a két község között továbbra sem rendeződött. Erről tanúskodnak az 1767-ben végzett tanúkihallgatások, melyek a polgárdiak további mesterkedéseit bizonyítják.

1705-ben a fehérvári katonai parancsnok a vármegye alispánját gúzsakötni akarta, az alispán ugyanis fellépett Vanossi Lőrinc fehérvári harmincados ellen, akit zsarolásai miatt többek között a fülei lakosok is feljelentettek. 1712-ben a fülei és soponyai jobbágyok között voltak határviták. Füle földesura ekkor a veszprémi káptalan nagyprépostja, Zádori Mihály, Soponya ura pedig gróf Zichy Imre volt.

A bizonytalan állapotokat jól mutatja a dicák számának alakulása is. A füleiek 1703—1704-ben 229 $\frac{3}{4}$ és $\frac{2}{3}$, 1710—1711-ben 167 $\frac{1}{2}$, 1713—1714-ben 116 $\frac{1}{4}$ dica után adóztak.

1711-ben a községben található állatállományt és terményeket írták össze. Az állatállomány az 1696-as adatokhoz képest nem gyarapodott, sőt, csökkent. Különösen áll ez a juh- és sertésállományra.

Az 1715-ös összeírás mindössze 14 jobbágyot, 44 zsellért és 7 ház nélküli zsellért mutatott ki a helységben.

1720-tól kezdve a viszonyok fokozatosan stabilizálódtak. Ekkorra a jobbágyok nagyobb arányú szökése, elvándorlása megcsendesedett. Szökések legfeljebb a közeli falvakba történtek. Zichy János gróf Egres és Soponya ura, aki mindig gondosan nyilvántartotta, hogy „Jobbágyim hol vadnak”. 1726-ban már azt írta, hogy egresi és soponyai jobbágysai közül néhányan Fülén tartózkodnak.

A község lakosai 1720-ban: Szántó János, Szegedi István, Petrik János, Pap Mihály, Kovács György, Lantos János, Zöld János, Tar István, Szenyéri János, Fekete Mihály, Szálai Mihály, Tar István, Nagy János, Kovács Péter, Petrik György, Kovács Mihály, Bögyös Pál, Balogh János, Rostás(i) János, Rostás(i) István, Rostási Péter, Rostási János, Tar János, Pap Mihály, Takács György, Nagy György, Kovács György, Jakab István, Szabó István, Poczon Dávid, Pecsők István, Fejér Mihály, Külső Gergely, Halom Gergely, Liba (Riba) Ferenc, Pap György, Marosi R Mihály, Körmi Mihály, Kovács Márton, Borbás R István, Rostási Péter, Urban István, Szita György, Petrik Mihály, Szerenyi R István, Fekete Péter, Fitos Mihály, Rostási Mihály, Fitos István.

1720-ban Fejér megyében mindössze 4 olyan község volt, ahol 3 nyomásban művelték meg a szántóföldeket. A helyi lakosok azonban csak két dűlőt említettek, de az összeírók megállapították, hogy volt itt egy 212 1/2 pozsonyi mérő befogadó képességű harmadik dűlő is, amelyet még 1719-ben is megműveltek. Az történt azonban, hogy a harmadik dűlőt a lakosok a legelők csekély volta és a rétek gyenge minősége miatt legeltetésre használták.

A fülei szántóföldek ekkor háromszori szántás után 3—4-szeres termést adtak. Ez a terméseredmény az akkori viszonyok között közepesnek mondható. 1720-ban az összes szántóterület 451 pozsonyi mérő volt. (1 pozsonyi mérő 600 négyszögöl, a későbbiekben 2 pozsonyi mérőt számítottak 1 holdnak, 1600 négyszögöles kat. holdakat csak a múlt század második felétől számítottak.)

A lakosoknak volt ezenkívül 30 szekérnyi rétyük, a rétek szárazsága miatt azonban nem lehetett rajtuk sarjút kaszálni. Az 1720-as adatok szerint a helység szőlőhegye termékeny. 1 fossornyj terület 3 urna bort termett.

Az elhagyott dűlő helyett a lakosok távoli pusztákat béreltek. Már a XVIII. század elejéről van adatunk Degy (Dég) prédiáról, amelynek egy részét ekkor a fülei lakosok bérelték. Barnabeis János Félix fehérvári prépost dézsmaszedőt küldött Dégre, hogy a fülei lakosoktól ottani terményeik után is megvegye a dézsmát. A prépost azonban panaszt tett, hogy a füleiek a Veszprém megyei Dég prédiában vetettek ugyan, de nem adták meg a tizedet, sőt, nem is engedték terményeik közelébe a dézsmaszedőt. A prépost azt is panaszolta, hogy a füleiek Vanossi Lőrinc harmincados utasítására tagadták meg a dézsmafizetést.

A veszprémi káptalantól Kisbozsok-pusztát bérelték évi 10 forintért.

Kisbozsokot — mint arról a káptalan gazdasági jegyzőkönyvében lévő nyugták tanúskodnak — 1750-ig bérelték a fülei jobbágyok.

1767-es adat szerint a későbbi Dég község határában lévő Feketepusztát (jelenleg Mátyásdomb) szintén fülei lakosok bérelték, és mivel terményeiket Fülére kellett szállítaniuk a Dégről és Fekete-pusztáról Fülére vezető utat „mindenkoron takarodó útnak neveztették”.

A továbbiakban tekintsük át a fülei jobbágyok XVIII. századi terheit. 1726-os vármegyei séma szerint a veszprémi káptalan úriszéke 1727. április 17-én döntést hozott a fülei jobbágyok úrbéres szolgáltatásairól. A jobbágyok úrbéri terheit ekkor még kizárólag az úriszékek és a vármegye intézték, az államhatalom még nem avatkozott bele az úrbéri kérdésekbe. Az 1727-es, valójában urbáriumnak tekinthető döntés 1758-ig volt érvényben, ekkor a füleiek új urbáriumot kaptak.

Az egész helység köteles volt adni évenként Szent Márton-napra 100 forint készpénzt. A helység kocsmája és mézárszéke után ugyancsak Szent Márton-napra 25 Ft-ot volt köteles adni. Minden egész helyes gazda esztendőnként két tyúkot, a zsellér 1 tyúkot adott. Az egész helyesek karácsonyra 1 ludat, a zsellérek pünkösdre 1—1 csirkét adtak. Az egész falu köteles volt Szent Mihály-napra 38 öreg meszely tehénvaját és 500 „tyúknyomat” (tojást) szolgáltatni.

Húsvétra esztendőnként 1 borjút és 6 nyulat voltak kötelesek adni. Az egész falu köteles volt Fokszabadi (Siófok) határában 50 öreg mérő őszi vetést az uraság magvával elvetni, tavaszt pedig az eddig szolgáltatott 40 öreg kila abrak helyett saját magvával akár Fokszabadi, akár Füle határában elvetni, egyúttal szintén tavaszi veteményként 1 köből kölest kellett az uraság magvával elvetni, azokat learatni, betakarítani, Veszprémbe felszállítani.

A széna betakarítása idején kötelesek voltak mind Gyutasra (Jutas, Veszprém m.), mind pedig Bakonyra szekereket állítani.

Az urasági erdőben évenként 30 ölnyi tűzifát a zselléreknek kellett kivágni, a marhásoknak pedig Veszprémbe szállítani. (A döntés nem tesz említést arról, hogy a fülei jobbágynak volt-e ekkor faizási joguk.)

Ugyanígy a fogattal rendelkező jobbágynak kötelesek voltak az uraságnak szükséges épületfát, karó t és vesszőt Veszprémbe felszállítani. Amely esztendőben a dézsmás borok alá szolgálat kívántatott, kötelesek voltak 2 fordulóra a Balaton mellé elmenni. Az uraság Fokszabadiban lévő malmából a többi helységek lakóival együtt a vámot — a rájuk eső részben — szintén Veszprémbe szállítaniuk kellett.

Kisbozsok-puszta után évi 10 forint árendát fizettek.

A fentebb felsorolt szolgáltatásokon kívül kötelesek voltak mindennemű terményeikből a kilencedet megadni és Veszprémbe szállítani. Ha a földesurak vagy tisztjeik a községbe jöttek, a lakosok kötelesek voltak „illendő gazdálkodással lenni”. Mindenkor kötelesek az uraság vagy megbízottaik parancsait teljesíteni.

A fülei jobbágynak terhei — különösen a káptalan hatalmas kiterjedésű birtokain teljesítendő szolgálat — súlyosak voltak. Az úriszéki döntés egyes pontjai azonban még döntően a hagyományos feudális gazdálkodásra utalnak, a földesúr fő jövedelmi forrását ekkor még a jobbágynak pénzbeni és természetbeni szolgáltatásai, illetve kötelező ajándékai képezték. A majorsági gazdálkodás ekkor még nem bontakozott ki, nincs még szó az évenkénti robotszolgálat pontos meghatározásáról, hosszú fuvarról stb. Nem olvashatunk itt a jobbágynak megillető haszonvételről sem, csak kötelességeikről esik szó.

1730-ban a fülei jobbágynak 161 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{3}$ dica után adóztak és fizettek összesen 655 forint $\frac{1}{2}$ dénárt.

1758-ban — mivel az adóösszeírásban szereplők közül többen elköltöztek — az adók könnyítését kérték a vármegyétől. A füleiekre azonban ezekben az években meglehetősen rájárt a rúd, a rekatolizálási törekvésekkel szemben kifejtett ellenállásuk miatt az udvar, a helytartótanács és a vármegyei hatóság is — enyhe kifejezéssel élve — neheztelt rájuk.

A lakosság katonai terhei nemcsak a háborús időszakokban, hanem a viszonylag békés években is igen számottevőek voltak. Az egész XVIII. század folyamán kisebb-nagyobb létszámú császári katonaság állomásozott a község területén.

1715-ben a fülei jobbágyok Pap Mihály törvénybíró és az esküdtek bevallása szerint, júniusra, augusztusra és novemberre „az Budára adminisztrálandó és tőlük illetendő hetelő szekér és gyalog pénzt” (a gratuitus labor pénzbeni megváltásáról van szó) 49 forint 82 dénárt a szolgabírák kezébe szolgáltatották. (Tartoztak még 21 Ft 54 dénárral).

1727—28-ban a fülei jobbágyok összesen 589 forint 40 dénár porciópénzt fizettek.

1733-ban 1 császári ezredet 1 héte n á t Füle és Polgárdi község volt köteles elszállásolni.

Császári katonaság tartózkodott a községben az 1749—1750-es súlyos vallási összeütközések idején is.

1767-ben a füleiek 1 parancsnoki szálláshelyet és ellátást, 6 gyalogos és 10 lovasporciót adtak.

A vármegye szükségleteire 1711. november 1-től 1712. október végéig a fülei jobbágyok 23 öreg mérő búzát, 19 3/4 öreg mérő abrakot, 2 vágómarhát 417 font súllyal, 12 mázsa szénát, 8 és fél öl fát természetben adtak. 1713-ban adtak 28 kismérő búzát és 6 öl fát.

1727— 1728-ban a vármegye szükségleteire 144 forint 50 dénárt fizettek.

Az egyházi tized szedése nem csupán anyagi terhet, hanem egyúttal vallási sérelmet is jelentett, hiszen a fülei lakosok többsége református volt, ennek ellenére, mint adataink mutatják, a fehérvári prépostság folyamatosan behajtotta rájuk a tizedet. (Valószínűleg itt is a történelmi hagyományokat ápolták, akárcsak a templom esetében.)

1728-ban bordézsmá címen 156 tiszta magyar nyelvű fülei lakos 925 urna bort szolgáltatott be a fehérvári prépostságnak. Ugyancsak 1728-ban 51 tiszta magyar nyelvű lakos 550 kereszt 13 kéve búzát, 33 kereszt 13 kéve zabot adott terménytized címén és fizetett 1 forint 38 dénár sarlópénzt. 1728-ban 15 magyar nyelvű lakos 155 kisbárány után fizetett dézsmát. 1730-ban 175 dézsmaköteles 2748 urna bort szolgáltatott be. 1749-ben 12 dézsmafizető 115 bárány megváltás a fejében 6 forint 90 dénárt fizetett. 1758-ban 16 dézsmaköteles 168 bárány után — bárányonként ugyancsak 6 dénárt számolva — 10 forint 8 dénárt fizetett. 1768-ban 80 magyar nyelvű lakos gabonatized címén 810 kereszt elegyes búzát, 110 kereszt 60 köből árpát, 30 köből zabot és tönkölyt adott.

A XVIII. században a községben jelentékeny ipari tevékenység nem folyt. 1738-ban 2 kovács és 1 mészáros volt itt, továbbá takácsok, de számuk nincs megadva.

A fülei kőbányákról 1762-ből van adatunk. Ebben az évben a megye alispánja jelentette a főispánnak, hogy a veszprémi káptalan engedélyt adott kő hordására a fülei bányákból. A kő valószínűleg a főispán fehérvári házához kellett.

A Rákóczi-szabadságharc leverése után a megyében — a Habsburgok politikai támogatásával — nagy erővel lángolt fel az ellenreformáció. 1749 után a vallási összeütközések Fülén különösen nagy vihart kavartak és időnként akár kisebbfajta népfelkeléssel is felértek. A jobbágy—földesúri ellentéteket nem csekély mértékben továbbélezte az a körülmény, hogy a földesúr katolikus, sőt, egyházi testület volt, a fülei lakosok döntő többsége pedig a protestáns hitet választotta. Egy 1736-ban készített összeírás szerint Fülén mindössze 40 katolikus hívő élt. A protestánsok számát illetően az évszám nélküli adatokból arra következtethetünk, hogy a század közepén 600-nál is többen lehettek.

A török kiűzése után — katolikus szemszögből nézve — a helyzet meggyeszerre a füleihez volt hasonló. A megmaradt lakosság túlnyomó többsége protestánssá lett, és a többé-kevésbé épségben maradt templomokat is ők vették birtokukba. A katolikus egyház ellentámadása a török kitakarodása után azonnal megindult. A rekatolizálásra irányuló törekvéseket az uralkodóház politikai és vallási okokból egyaránt támogatta, mivel úgy vélte, hogy a katolikus jobbágyok sokkal engedelmesebb alattvalók lesznek, mint a rebellióra (lázáadásra) hajlamos protestánsok.

A Rákóczi-szabadságharc vallási szempontból türelmet és nyugalmat igyekezett biztosítani. Az egyébként hitbuzgó fejedelem felismerte, hogy a Habsburg-ellenes egységfront megerősítése érdekében feltétlenül szükséges a vallási intolerancia (türelmetlenség) megszüntetése. Minden bizonnyal azt is jól látta, hogy a protestánsok üldözése a lelkiismereti sérelmeken túlmenően komoly gazdasági károkat is okoz, az üldözés a protestáns jobbágyok körében pánikot szül, sokan elhagyják lakóhelyüket és ezzel a falvak amúgy is siralmas helyzete tovább rosszabbodik. Ilyen körülmények között a kurucok a fülei templomot visszaadták a reformátusok kezére. A reformátusok a már említett toronyépítés költségeit 60 forinttal kiegyenlítették.

A szabadságharc leverése után a helyzet gyökeresen megváltozott. III. Károly király Carolina resolutioja elrendelte, hogy olyan helyeken, ahol a templom bizonyíthatóan a katolikusok kezén volt, de protestáns kézre került, vissza kell venni tőlük. A kérdést tehát „történelmi jogon” akarták megoldani, függetlenül a tényleges arányszámtól. Ez az „új” ellenreformáció nagyon sokban különbözött a XVI.—XVII. századi vallási küzdelmektől. A katolikus egyház és a katolikus földesúr az államhatalom támogatásával döntően erőszakos eszközökkel igyekezett tért nyerni. A korábbi cuius regio eius religio (akié a föld, azé a vallás) elvével szemben most ezt vallották: cuius regio eius ecclesia (akié a birtok, azé a templom). Már előljáróban megállapíthatjuk, hogy az erőszakoskodások sem Fülén, sem máshol, nem hoztak számottevő eredményt, viszont felzaklatták a kedélyeket és így sok esetben valóban a protestánsok is erőszakos eszközökhöz nyúltak. Jelentékeny volt a gazdasági kár is és egyáltalán nem lehetetlen, hogy a már említett 1758-as elköltözések is kapcsolatban voltak a vallási erőszakoskodásokkal. (Még szomorúbb példa Vajta község esete, amely az 1720-as újratelepítése után virágzásnak indult, de a vallásüldözések következtében 2 évtized alatt szinte teljesen elnéptelenedett.)

Mielőtt a fülei „vallásháború” ismertetésébe kezdenénk, vessünk még egy pillantást az összecsapások fő forrását képező templomra. 1333-ban egy Imre nevű fülei pap pápai adó címén 55 kis pensát fizetett. A templomnak támpilléres tornya, négy boltszakaszos stukkódíszes hajója van, Krisztus keresztelését ábrázoló oltárképe Jakobey Károly műve.

Mint forrásaink bizonyítják, a fülei protestánsokkal szembeni fellépések már 1721-ben megkezdődtek. A füleiek ekkor benyújtott panasziratukban ismételten hangoztatták,

hogy a német milícia által elvett templomukat a kuruc időkben visszakapták, és a toronyépítés költségeit megtérítették.

Acsádi Ádám veszprémi püspök 1733-ban azt állapította meg, hogy Füle többségében református falu, a katolikus egyházi szervezetbe nincs bekapcsolva.

Az 1747-es püspöklátogatás azt regisztrálta, hogy a falu közepén lévő templom a reformátusoké, a kuruc háború előtt a katolikusok bírták, plébánosa is volt, majd a reformátusok ismét visszafoglalták (a püspök történeti ismeretei meglehetősen hiányosnak tűnnek). A falu református papja a látogatás idején Csákvári István, ref. tanítója Sóvári Mihály volt. Katolikus szempontból a község Ősi filiája (leányegyháza).

A faluban ekkor összesen 9 katolikus család élt 11 gyermekkel és 16 vegyes vallású család 16 gyermekkel. A püspöklátogatással egy időben tervezet készült a fülei katolikus plébánia felállítására. Tekintettel az itteni hívők csekély számára, a plébániát úgy kívánták életképesse tenni, hogy leányegyházként Lepsényt, Kajárt, Csajágot, Polgárdit és Mezőszentgyörgyöt akarták hatáskörébe utalni. A látogatás idején a katolikusok tanítója Babai Ferenc, jövedelme 28 forint 5 dénár. A plébános jövedelme 65 forint 15 dénár. A tanító háza javításra szorult.

A veszprémi káptalan igyekezett a községben a katolikus vallású lakosok számát növelni, bár tömeges betelepítésre adatunk nincsen. 1755-ben Veverka Mátét, Molina Tamást és Hubán Jánost, akik Fülén elhagyott sessiókat vállaltak, a káptalan mint földesúr 2 évre minden teher alól felmentette. Egyes vélemények szerint néhány fülei református családot is sikerült convertálni (áttéríteni), erre azonban megbízható adatunk nincsen.

Az első nagy felzúdulás 1745-ben történt, amikor a káptalan katolikus mestert küldött a községbe. A fülei reformátusok a káptalan lépésére tömeges felháborodással válaszoltak. Erről tanúskodik a tanítót Fülére kísérő uradalmi tiszttartónak és az érdekelt mesternek részletes, de érthető okokból meglehetősen elfogult vallomása. A tiszttartó vallomásában előadta, hogy 1745. április 22-én a káptalan parancsára és a fülei katolikus lakosok kérésére a pápista gyerekek oktatására tanítót vitt a községbe. Mivel a tiszttartó úgy ravaszkodott, hogy a tanító csak addig hadd maradjon a bíró házában, amíg ő a fehérvári vásárról visszajön. A fülei reformátusok tömegesen a ház előtt gyülekeztek és 7 vagy 8 ember bement a házba, ahol a tiszttartó és a tanító tartózkodott. Közöttük volt egy Szűcs János nevű jobbágy, aki a következőket

mondotta: „Tisztartó Úr, mért hozta kygd (kegyed) hozzánk a pápista mestert, vagyon nekünk mesterünk, ki nekünk szolgál, ezen szavai után mindgyar parancs szerint mondotta menjen el (a pápista mester), mert ezentúl rosszul jár.” Szűcs János szavait a ház előtt állók nagy kiáltozással fogadták. „Húzd ki az atta teremtette mesterét, nyujtoztasd ki.” A tisztartó azt is állította, hogy még megolessel is fenyegették a tanítót. Kérésére Szűcs János kiment a nép közé és azzal jött vissza, hogy nem bantujak a tanítót, de követelik, hogy azonnal hagyja el a községet. Mivel a bíró sem volt hajlandó csillapítani a tömeget, a tisztartó kénytelen volt engedni, és a fülei reformátusok a pápista mestert „kikísérték” a faluból. Ezután a tisztartó vallomása szerint a tömeg egy része az urasági hajdura támadt, azt kiáltozva, hogy o az árulojuk a foldesurnal. Csak nehezen sikerült a hajdút a tömeg karmai közül kimenteni. Ezután seregestől egy Kaisza nevű pápista ember házára rontottak és kerítését osszetordelni kezdték, majd a bíró fellépésére eltávoztak onnét.

A tanító kellőképpen színezve a dolgokat, lényegében a tisztartó vallomását erősítette meg. Elmondotta, hogy „iszonyatos furiaval” (duhvel) kirancigaltak ot a bíró házából, és ha a tisztartó nem kel védelmére, talán meg is ölték volna. Ezután a férfiak vasvillával, az asszonyok pedig konyhai eszkozokkel felfegyverkezve, káromkodások, utlegelesek és kínzások közepette kikergették ot a faluból, és megfenyegették, hogy vissza ne merjen jönni. Ezzel az inzultussal az eseményeknek korántsem szakadt vége. 1749-ben a káptalan, a szolgabíró támogatásával megtette az első lépést a templom visszavételére. A szolgabíró 3 kanonokkal együtt Fülére ment. A református lakosok hajlottak a megegyezésre, mivel sejtették, hogy érdemi segítséget a vármegyétől a kiralynoig (Mária Terézia) sehonnet sem várhatnak, próbáltak viszont számukra is elfogadható feltételeket kieszközölni. Kijelentették, hogy hajlandók a templomot a katolikusoknak visszaadni, „ha templomunk helett (helyett) Templom kobul epítetni engedtetik és helyly mutattatik . . . pénzen vett harangunkat levehetjük. Templomunkbol minden Mobiliakat (felszereléseket) kihordhatunk. Prédikátorunk Mesterünk és Oskola mint eddig úgy maradhatnak. Fülén leendő plébánosnak semmivel se tartozunk.”

Nem érték be természetesen üres ígéretekkel, hanem kijelentették, hegy a templomot csak akkor hajlandók átadni, „ha mindezeket káptalan maga Potsetjevel megerősíté... Vármegye confirmalja (megerősíti)... az Urak kérésének engedelmeskedünk és templomunkat odaengedjuk.”

A veszprémi püspökség a füleiek kívánságának túlnyomó többségét lényegében elutasította (nagyon valószínű, hogy a káptalan mint kegyúr, hasonló álláspontot foglalt el). Lenthypüspöki helynök 1750. augusztus 15-én az alábbi nyilatkozatot tette: „Adom tudtára az, kiknek illik, hogy a Füleli Kálvinista valláson levő embereknek mostantúl fogva megengedtetik, hogy amidőn halottjuk történik, mind a két toronyban levő harang (a toronyban lévő mindkét harang) megvonyattassék (meghúzzattassék). . . pénz és fizetés nélkül . . . mivel ők is azon harangot, amely az Haranglábon, újonnan... a toronyba feltenni és állandóképpen megmaradni. . . megengedték és odaadták...”

Mivel a püspöki helynök nyilatkozatában református templom építéséről szó sem esett, a füleieket ez az ígéret nem elégítette ki. Mikor Dubniczay kanonok dézsmálás céljából Fülén járt és egy Kovács János nevű jobbágyot megbotoztatott, a felháborodott lakosok a kanonokra támadtak és csak Almády András plébános könyörgésére hagyták békén. (Kovács János állítólag Bécsben járt, hogy a királynőnél adja elő a füleli reformátusok panaszait.)

1750. április 7-én a megyei közgyűlésen ismertették Almády András füleli plébános panaszát, mely szerint a füleli kálvinisták egybegyűltek és kijelentették, hogy mivel sem a királynő, sem a vármegye, sem a veszprémi káptalan nem fogja pártjukat, a templom kulcsát erőszakkal is elveszik. Ezt követően két katona jelent meg a plébánosnál és követelték, hogy adja vissza a nagybőjti időszakra elvett dudát, hogy a füleli legényekkel együtt táncmulatságot rendezhessenek. (A reformátusok nem tartották be a bőjti szokásokat, melyek szerint hamvazószerdától húsvétig tilos mulatságot rendezni. Ettől függetlenül a plébános részéről értelmetlen lépés volt a duda elvétele, hiszen sejthette, hogy ezzel csak újabb indulatokat kavart fel.) Az egyik katona erre indulatosan elment, a másik ottmaradt, és helyeselte, hogy a plébános nem adta vissza a dudát, mert „a parasztek rossz szándékban vannak”. Ezt a katonát a pap kikísérte az utcára, ahol a parasztek csoportosultak, s közülük az egyik a plébánoshoz rohant és megragadta a karját. Ennek az embernek fia apjához hasonlóan cselekedett, de amikor a pap figyelmeztette őket, elengedték. Mivel a parasztek észrevették, hogy a másik katona figyelmeztette a papot a várható inzultusra, azt megragadták, és ütlegelték. A plébános beadványa szerint a füleli reformátusok kijelentették, hogy ha 3 papot küld is a veszprémi káptalan a faluba, azt is kiölik. A megyei közgyűlés az ügyben sürgős vizsgálatot rendelt el.

A veszprémi káptalan úgy próbált a elejét venni a további megmozdulásoknak, hogy a már említett Szűcs János nevű jobbágyot el akarta fogatni és úriszék elé állítani. Lépése azonban újabb felháborodást váltott ki, és a füleiek elhatározták, hogy megvédik emberüket. Ennek történetét egy Fülén rokonlátogatásban volt felsőörsi jobbágy vallomásából ismerjük.

A veszprémi káptalan tisztartója és ügyvédje urasági hajdúkkal Fülére ment és elfogatta Szűcs Jánost. Erre a füleiek a harangokat félreverték és ő (a tanú) a házból kiment, arra gondolva, hogy tűz van, ezután a falu háza előtt megállott és jól látta, hogy a fülei férfiak dorongokkal, fészekkel (fejszékkel) és baltával, az asszonyok pedig konyhai szerszámokkal rohantak oda és kiáltoztak „Soha meg ne engedgyük amég (amig) csepp vr bennünk leszen, hogy elvigyék enberünket.”

Az urasági embereket egy, a faluban tartózkodó katona megvédte, de Szűcs Jánost kénytelenek voltak szabadon engedni. A felháborodott tömeg még a községi bírót is szidalmazta, mivel az nem állt ellen az urasági embereknek. Azt kiáltozták, hogy „csak agyon köllenek (kellene) az bírót verni, mert már eöis (ő is) hamis, elcserélte a hitét.” A történekről a fülei plébános is vallomást tett, nagy gondot fordítván saját sérelmei ecsetelésére. „A midőn intettem és kértem őket előmbe ugrottak úgy, mint Kovács György és Nagy Ferenc csizmadia legények mondván várgy (várj) csak pap (öklökkel fenyegettek rám) teged (téged) is megtanítunk és talán valamit nyertem (kaptam) volta tülök (tőlük), ha a Falu Bírāja pálczájával Nagy Ferenc legényét meg nem ütögette volna.”

A királyi kancellária a Habsburgok valláspolitikájának megfelelően — jóllehet jobbra csak az érdekelt egyházi hatóságok és a sértettek előadásából ismerte az eseményeket — egyértelműen a katolikusok mellé állt és megbélyegezte a fülei protestánsokat. A kancellária előterjesztését, melyet Mária Terézia is jóváhagyott, az alábbiakban summázhatjuk. Füle református lakói panaszt tettek földesuruk, a veszprémi káptalan ellen, mert oratóriumukat a toronnyal együtt a katolikusoknak adta át. A káptalan új oratórium és torony építésére nem akar helyet kijelölni. Ezután meglepő — de valójában mégsem meglepő — fordulattal az előterjesztés így folytatódik: A fülei reformátusok állandóan kihágásokat követnek el. 16 éve a káptalan nagyprépostját bántalmazták, 4 éve mikor a katolikus lakosok kérelmére a földesúr katolikus tanítót alkalmazott, Szűcs János izgatásár a megrohanták a házat, melyben az uradalmi tisztartó a tanítóval együtt tartózkodott, a tanítót a faluból kiűzték, az

urasági tisztartót és a hajdút megverték és halállal fenyegették. Ezután Kaisza János katolikus lakos házára törtek és csak a bíró erélyes fellépésére távoztak el onnan.